

פרשת וישלח¹

חפץ ייפוי העולם

ויחן את פני העיר

לאחר המפגש עם עשיו פונה יעקב לדרכו אל עבר ארץ ישראל ומגיע אל שכם: **"וַיבֹּא יַעֲקֹב שָׁלֹם עִיר שָׁכֶם אֲשֶׁר פְּאֶרְץ פְּנֵעַן בְּבֵאוֹ מִפְּדֹן אֲרָם וַיִּחַן אֶת פְּנֵי הָעִיר"**. משמעותו הפשוטה של המשפט **"ויחן את פני העיר"** היא שחנה בפאתי העיר. אולם, חז"ל עמדו על משפט זה וראו בו דבר נוסף – ויחן מלשון חן. יעקב ביקש להוסיף חן לפני העיר: **"אמר רב מטבע תיקן להם ושמואל אמר שווקים תיקן להם ור' יוחנן אמר מרחצאות תיקן להם"** (שבת לג ע"ב). לפי המדרש (בראשית רבה עט, ו) שלח להם מתנות והוסיף תקנות כלכליות להורדת מחירים ועלויות: **"חנן את הפנים שבעיר התחיל משלח להם דורות. דבר אחר: התחיל מעמיד הטליסין (שווקים, חנויות) ומוכר בזול"**. על אף שיעקב בקושי נמצא בעיר בתור תושב, הוא מבקש להוסיף לעיר חן מהצד הכלכלי ומהצד החברתי.

נשאלת השאלה, מה לו ליעקב בשווקים ובעיסוקים החומריים האלו? וכי ליעקב אין מה לעשות מאשר להתעסק בעניינים כלכליים ובקביעת מטבעות?

איש השלום

על מנת לענות על כך יש לעיין בתחילת הפסוק: **"וַיבֹּא יַעֲקֹב שָׁלֹם"**. שלם בגופו, בממונו ובתורתו (רש"י). שלמותו של יעקב, מעבר למובן השלמות הרוחנית שבה, מבטאת את תכונת השלום של יעקב וחיפושו אחר השלום. יעקב איש האמת והשלום, מחפש כיצד להרחיב את כח האהבה והאחוה. כמי שעסוק בה הוא יודע שהעולם הכלכלי והעסקי הוא מה שגורם את ההכרח הבסיסי למפגש בין בני האדם ולקיום מגעים זה עם זה. הקב"ה ברא אותנו כך שאנו חייבים לקנות ולמכור אחד מהשני וכדי להגביר את הקשרים הענפים בין איש לבין רעהו, טוב שיהיו חיים כלכליים תוססים ושיהיה מטבע עובר לסוחר בעזרתו אפשר לקיים יותר עסקאות, ולא רק עסקאות חליפין.

מבקשי פניך יעקב סלה

לאורך כל הפרשה אנו נפגשים בשרשרת ביטויים המצרפים את יעקב למילה 'פנים'. כך בפסוקים בהם פתחנו: **"ויחן את פני העיר"**. כך גם לקראת המפגש עם עשיו בדברי יעקב למלאכים: **"כי אמר אַכְפְּרָה פְּנֵי בְּמִנְחָה הַהֵלֶכֶת לְפָנַי וְאַחֲרַי כֵּן אֲרָאָה פְּנֵי אוֹלֵי יִשְׂרָאֵל פְּנֵי. וְתַעֲבֹר הַמִּנְחָה עַל פְּנֵי"**. ארבע פעמים המילה פנים חוזרת כאן. אף לאחר המאבק עם שרו של עשיו יעקב קורא למקום: **"פְּנִיָאֵל כִּי רְאִיתִי אֱלֹהִים פְּנִים אֵל פְּנִים וְתַנְצַל נַפְשִׁי"**. ובהמשך, עת הוא פוגש את עשיו, הוא מפציר בו לקחת את מנחתו: **"כי על פן ראיתי פניך כראת פני א-להים ותצני"**. יעקב הוא איש הפנים, איש האחוה והשלום. כך גם בתהילים: **"זֶה דוֹר דִּרְשׁוּ מִבְּקֵשֵׁי פְּנִיךָ יַעֲקֹב סָלָה"** (כד, ו). הדגש של יעקב על הפנים מתבטא אף בפניו שהיו יפות כמו יופיו של אדם הראשון:

¹ קורא ולומד יקר ,

מצ"ב שיחה שניתנה על ידי הרב קשתיאל, ראש הישיבה לבוגרי צבא ב"בני דוד".
אי"ה בפרשת בראשית בשנה הבאה, יצא לאור ספר פרשת שבוע על חומש בראשית עם שיחות שניתנו על ידי הרב קשתיאל בישיבה לבוגרי צבא.

העלות של הוצאת ספר גבוהות במיוחד וטרם הצלחנו לגייס את כל הסכום הדרוש.
ישנה אפשרות להקדשת שיחות בספר.

אשמח לשמוע הערות והארות על השיחות למייל: li_g2@walla.co.il – לירן.

"שופריה דיעקב אבינו מעין שופריה דאדם הראשון" (בבא מצעיא פד ע"א). – **"זיהוררי תוארו וקירון עור פניו"** (רש"י).

המהר"ל (גבורות ה' פרק סז) מסביר את דברי הגמ' בכך שבפנים ניכרת המעלה הרוחנית שבאדם: **"כי עיקר הצלם הא-להי חל על הפנים של אדם כי זו צורתו בודאי, ומפני שהיה יעקב נבדל במעלתו מענין החומר עד שקדוש יקרא לו היה מקבל הצלם הא-להי בשלמות"**.

הפנים, הם המימד הרוחני האישי של כל אדם דרכם אישיותו מתבטאת. מבחינת הגוף כל בני האדם זהים אולם הפנים משתנות מאדם לאדם, מכיוון שבאמצעותן בא לידי ביטוי האופי הייחודי של כל אחד. החיים מסביבנו הם אותם החיים; אותו הטבע, אותה החברה, אותם ההתמודדויות, אותן המערכות שעלינו לעבור, אולם השאלה כיצד כל אחד חי את אותם החיים משתנה מאדם לאדם. באיזה פנים אתה חי ובאיזה אופי, זהו דבר אישי ומשתנה. בארמית המילה אופי היא פנים – 'אפי'. כל אדם בא אל העולם עם הפנים הייחודיות שלו, עם צלם אלוקים שבו. פני יעקב עניינין ליפות את המציאות. הוא מגיע לעיר ובקושי נמצא שם יום אחד וכבר מבקש לעסוק בסוגיית ייפוי העיר. איך תיווצר בה יותר אחווה בין תושביה.

לפי חז"ל, פני האדם החקוקות בכסא הכבוד הם פניו של יעקב (חולין צא ע"ב וברש"י: פרצוף אדם שבארבע חיות בדמות יעקב). האדם בחיר היצורים נדרש להטביע את פניו, לעצב על ידם את המציאות ולהוסיף לה יופי וחרן. אכן כאשר יעקב עוזב את באר-שבע דרשו חז"ל: **"פנה זיווה, פנה הודה, פנה הדרה"** (רות רבה ב, יב).

כנגד אותן פנים מייפות המבקשות להוסיף חן ולרומם את המציאות מהפן החומרי שלה, קמות דמויות העוסקות בהפך הגמור, בלקחת יופי – **"וַיִּרְא אֶתְּהָ שָׁכֶם בֶּן חֲמוֹר הַחַי נָשִׂיא הָאֲרָץ וַיִּקַּח אֶתְּהָ"** שכס הוא הבן של החומר. הוא תוצר של המציאות החומרית ופניו מופנות רק אליה. הוא אינו עוסק בלהוסיף יופי אלא רק בלקחת: **"וַיִּקַּח אֶתְּהָ"**.

משמעות היופי

בכלל עלינו לברר מהי משמעות היופי. הגמ' מספרת: **"עשרה קבים יופי ירדו לעולם, תשעה נטלה ירושלים, ואחד כל העולם כולו"** (קידושין מט ע"ב). שנאמר: **"מַצִּיּוֹן מְכַלֵּל יָפִי אֶל־לֵהִים הַזִּפְיִעַ"** (תהילים נ, ב). מהי המשמעות שירושלים התברכה בכל כך הרבה יופי?

ליופי משמעויות רבות.² אחת מהן היא היותו דבר בולט, פורץ, משפיע. ירושלים מהווה את מקור היופי העולמי, ממנה הושתת כל העולם וממנה מוזרם שפע לכל המציאות. ירושלים – עיר של צלם א-להים. מטרתם של העולים לירושלים היא לראות את הפנים: **"שָׁלַשׁ פְּעָמִים בַּשָּׁנָה יִרְאֶה כָּל זָכוֹר אֶת פְּנֵי הָאֲדֹן ה' אֶל־לֵהִי שְׂרָאֵל"** (שמות לד, כג). בכל יום אנו מתפללים ומתברכים על ידי הכהנים בברכת הפנים: **"יָאֵר ה' פְּנֵינוּ אֱלֹהֵינוּ וַיְחַנְּדֵנוּ"** (במדבר ו, כה). אנו מבקשים להפוך את הפנים שלנו למלאות חן, לפנים אקטיביות שאינן מעוצבות על ידי החומר אלא מעצבות אותו, שאינן מתייפות אלא מייפות.

פעולתו של יעקב ממשיכה דרך בנו, יוסף, שפניו כפני אביו: **"שהיה זיו איקונין שלו דומה לו"** (בראשית רבה וישב פד, ח). התורה מעידה שיוסף היה יפה: **"וַיְהִי יוֹסֵף יָפֵה תֹאֵר וַיְפָה מְרֹאֶה"** (בראשית לט, ו). גם יוסף בדומה ליעקב, עסוק בלייפות ולתקן את המציאות. הוא התמנה למשנה למלך ועסק בניחוח המדינה והכלכלה. גם תיאור החלום של פרעה על **"שִׁבְעַת פְּרוֹת יָפוֹת מְרֹאֶה"** (בראשית מא, ב), מרמז לפי רש"י על פתרונו של יוסף: **"יפנות מראה - סימן הוא לימי שובע, שהבריות נראות יפות זו לזו, שאין עין בריה צרה בחברתה"**.

² ראה בשיחה ליום ירושלים "יופייה של ירושלים".

הירך – הפך הפנים

בפרשה יעקב ניצב בפני מערכה לפיוס פניו של עשיו: **"כִּי אָמַר אֲכַפְּרָה פָּנָיו בַּמִּנְחָה הַהִלַּכְתָּ לְפָנָי"**.
"אבטל רוגזו" (רש"י). פני עשיו מלאי כעס, רוגז ורגשות נקם. יש כוחות בעולם שלא רוצים את פניו של יעקב. אבל יעקב מנסה להציג לעשיו פנים אחרות, פנים נעימות של סבלנות, אמת ויושר.
"וְאַחֲרֵי כֵן אֶרְאֶה פָּנָיו אוֹלֵי יִשְׂאָ פָּנָי".

באותו הלילה יעקב עובר התמודדות אדירה בה פניו של יעקב יאבקו על זהותו: **"וַיִּוָּתֵר יַעֲקֹב לְבָדּוֹ וַיֵּאבֶּק אִישׁ עִמּוֹ"**. המלאך אינו יכול לפגוע בצלם א-לוהים שביעקב: **"וַיֵּרָא כִּי לֹא יָכֹל לוֹ וַיִּגַע בְּכַף יָרְכוֹ וַתִּקַּע כַּף יָרְךְ יַעֲקֹב"**. המהר"ל מסביר (גבורות ה' סז) שמדרגתו הרוחנית של יעקב לא אפשרה למלאך לפגוע בו חוץ ממקום אחד בו החומר רב על הרוח – הירך:

"החומר יש לו ביטול אצל יעקב אצל הצורה ולכך לא יכל לו המלאך חוץ ממקום אחד

שהוא הפך הפנים, כמו שהפנים שם הצורה שהוא צלם א-לוהים עיקר והחומר בטל

אצלו, והירך הוא להפך שהצורה אינו עיקר לשם ובטילה אצל החומר".

בפניו של יעקב המלאך לא יכל לפגוע כי אצל יעקב הגוף בטל אל הפנים, החומר בטל אל הרוח, השגרה ושטף החיים בטלים אל המשמעות הרוחנית ואל הרצון לעצב אותם. **"כִּי רָאִיתִי אֱלֹהִים פָּנִים אֶל פָּנִים וַתִּנְצַל נַפְשִׁי"** בכל הנוגע למישור הפנים יעקב מנצח. מדרגה זו תוליד בקרב בניו את היכולת לקבל תורה: **"פָּנִים בְּפָנִים דִּבֶּר ה' עִמָּכֶם בְּהַר מִתּוֹךְ הָאֵשׁ"** (דברים ה, ד).

יעקב מתגושש ונאבק אבל המלאך מצליח לגעת רק בגוף. **"עַל כֵּן לֹא יֵאָכְלוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אֶת גִּיד הַנֶּשֶׂה אֲשֶׁר עַל כַּף הַיָּרֵךְ"**. איסור אכילת גיד הנשה מבטא את האיסור להיות שרוי בצדדים נמוכים המשכיחים מאיתנו, מלשון נשייה, את הארת הפנים מאור פני ה'. גיד הנשה מסמל את החיוב לזכור תמיד את הפנים, את צלם א-לוהים.

תיקון פניו של עשיו

יעקב מחפש את האחוה גם עם עשיו עד שיעקב בעצמו אומר לעשיו: **"רָאִיתִי פָּנֶיךָ כְּרֵאת פָּנֵי אֱלֹהִים"**.

מובא בחז"ל שכאשר חושים בן דן הרג את עשיו הוא כרת את ראשו, אשר התגלגל אל מערת המכפלה, שם נקבר בחיקו של יצחק אביו (פרקי דרבי אליעזר לח, תרגום יונתן בן עוזיאל בראשית נ, ג). מכאן למדו גדולי הדורות שלראשו של עשיו יש תיקון.³ כעין דברים אלו כתב הרב קוק:

וגדולים דברי הגר"א (סוף סערת אליהו) ואת עשיו שנאתי – את הטפל לעשיו, אבל עיקרו שהוא ראשו בהדי אבהו דעלמא גניז (אצל אבות העולם הוא גנוז), ועל כן ראייתי פניך כראות פני אלקים' אמר איש האמת יעקב איש תם, ודברו לא ישוב ריקם, ואהבת אחים של עשיו ויעקב, של יצחק וישמעאל, תעלה על כל אותן המהומות, שהרשעה הנכרכת בטומאת הגויה גררה אותן, תתגבר עליהן ותהפכן לאור ולחסד עולם.

יעקב יודע לזהות את הפנים הטובות גם בקרב כאלה שמסתירים היטב את פניהם. גם פנים אלו עוד יאירו ויצאו לגאולה ולתיקון באחרית הימים: **"עַד אֲשֶׁר אָבֵא אֶל אֲדָנִי שְׁעֵירָה"**. **"וְעָלוּ מוֹשְׁעִים בְּהַר צִיּוֹן לְשִׁפֹּט אֶת הָרַע עֲשׂוֹ וְהִיָּתָה לָהּ הַמְּלוּכָה"** (עובדיה א, כא).

יפיפותו של יפת באוהלי שם

אנחנו יכולים להתעסק כל היום בשאלה כיצד הפנים שלנו נראים במראה. אבל אפשר גם להתעסק בשאלה מה הפנים שלנו מראות. כיצד הן פועלות ומשנות.

מתוך ימי החנוכה הנופלים בימנו אפשר להוסיף. יפיפותו של יפת, היופי של יוון, היה יופי שידע רק לקחת. **"כל מה שתיקנו לא תיקנו אלא לצורך עצמם"** (שבת לג ע"ב).

רבי ישמעאל כהן גדול היה אחד מעשרת הרוגי מלכות. מסופר במדרש (אוצר המדרשים עשרה הרוגי מלכות 441), שכאשר הקיסר של רומי ושריה הוציאו להורג את עשרת הקדושים, קמה ביתו של

³ ראה למשל 'רוח חיים' על מסכת אבות לר' חיים מוולוז'ין בהקדמה.

הקיסר "וראתה יפיו של ר' ישמעאל כהן גדול ונכמרו רחמיה עליו". לאחר שסירב הקיסר להחיותו "שלחה לו אבקשך א"כ שתצוה להפשיט את עור פניו כדי להסתכל בו במקום מראה".⁴ לעומתם, אנו רואים בפניו של רבי ישמעאל פנים אחרות. פנים של כהן גדול שהיה נכנס לפני ולפנים להיות קשור באור פני מלך ולברך את עמו ישראל בברכת הפנים: "יָאֵר ה' פָּנָיו אֵלֶיךָ ויִחַנֵּךְ. יִשָּׂא ה' פָּנָיו אֵלֶיךָ".

בכל שנה נאבק מחדש מול תרבות יוון מהי מטרת היופי, האם לתעלתנו האישית או לתועלת העולם כולו. בית המקדש, נוי של עולם, עניינו להפיץ את הנוי כלפי חוץ. בדומה לכך, את החנוכייה נדליק בפתח הבית כלפי חוץ, אל השוק ואל הרחובות. האור והיופי יקרינו ויעניקו להולכים ולשבים ביטחון, אמונה ותקווה. להלכה זמן מצוות הדלקת הנרות היא "משתשקע החמה עד שתכלה רגל מן השוק" (שבת כא ע"ב). הדלקת הנרות מעבירה מחשבות אחרות למהלכים בשוק. עד שתכלה הרגל, עד שיעברו הצדדים הנמוכים המבוטאים ברגל, בירך. ברומא היו מייפים את השווקים בזהב, לעומתם אנו נייפה את השווקים במוסר עליון של הלכות משא ומתן, דרך ארץ, רבית, צדקה, השבת אבידה ושכר שכיר.

יעקב, שכאמור במעשיו שואף לשלמות העולם ויופיו, מטמיע בנו לדורות את יופי הפנים, את האופי הישראלי ככח מחדש ומוביל. יפייפותו של יפת באוהלי שם.

⁴ ראה עבודה זרה יא ע"ב בשימוש שעשו רומי בעור פניו של רבי ישמעאל שהיו מלבישים אותו בטקס חגיגי אחת לשבעים שנה. וראה שם בפירוש רש"י: "כהן גדול ומהרוגי מלכות היה, ומתוך יפיו נכנס בלב בת קיסר והפשיטה עור פניו וחנטה באפרסמון שתהא מקויימת ולא ישתנה ועדיין מונח בגינזי רומי". וכן רש"י בברכות נז ע"ב ד"ה 'רבי ישמעאל בן אלישע'.